

Ocena rozprawy doktorskiej Pani mgr Agnieszki Zygmunt zatytułowanej:
*Wpływ terapii tańcem na wybrane charakterystyki psychologiczne wśród pielęgniarek
onkologicznych.*

1. Struktura pracy, zgodność treści z tematem.

Przedstawiona do recenzji praca doktorska liczy łącznie 98 stron, w tym praca właściwa z *Piśmiennictwem* zajmuje 85 stron. Pozostałe 13 stron to część uzupełniająca zawierająca *Spis treści*, *Streszczenie* w języku polskim, *Abstract* w języku angielskim, *Spis rycin i tabel* zamieszczonych w tekście pracy oraz *Wykaz skrótów używanych w tekście*.

Praca zbudowana jest z 8 rozdziałów. Są to: *Wstęp*, *Cel pracy*, *Pytania badawcze*, *Materiał i metody badawcze*, *Wyniki*, *Dyskusja*, *Wnioski* oraz *Piśmiennictwo*. W pracy właściwej zamieszczono 11 rycin i 15 tabel prezentujących uzyskane zależności. Układ i proporcje rozdziałów w rozprawie są poprawne, zgodne z wymaganiami formalnymi przyjętymi dla prac doktorskich realizowanych w AWF we Wrocławiu; część wstępna wraz z rozdziałem określającym cele i pytania badawcze zajmuje około 25%, materiał i metody badawcze - 19%, wyniki badań - 20%, dyskusja 23%, wnioski - 1% oraz bibliografia – 12%.

Streszczenia, w wersji polskiej i angielskiej, zawierają wyodrębnione akapity zatytułowane: *Wstęp*, *Cel projektu*, *Pytania badawcze*, *Materiał i metody*, *Wyniki* i *Wnioski*, odpowiadające generalnie rozdziałom pracy.

W rozdziale VIII - *Piśmiennictwo* Autorka wyszczególniła 119 pozycji literatury, w tym: około 71% pozycji z okresu od 2011-2017, 20% pozycji z okresu od 2006-2010 i 9% pozycji z okresu do 2005 roku włącznie. Najstarszy cytowany artykuł to pozycja nr 30 z *Piśmiennictwa*, z 2002 roku. Tytuły polskojęzyczne stanowią około 59% bibliografii, pozostałe 41% to pozycje anglojęzyczne.

Merytoryczne treści zawarte w rozprawie w pełni odpowiadają tematowi pracy. Wyartykułowane cele i pytania badawcze są spójne z tytułem pracy. Kolejne rozdziały i podrozdziały są metodologicznie kompletne, zawarte w poszczególnych rozdziałach informacje i cytowana literatura należycie opisują założone w podtytułach zagadnienia. Dokonany podział tekstu, proporcje rozdziałów, sposób wprowadzania i prezentacji materiału dowodowego czyni rozprawę zrozumiałą i przyjazną w odbiorze. W tekście pracy, szczególnie w części wstępnej, występuje sporo niepotrzebnych błędów literowych i składniowych. Recenzent nie ma krytycznych uwag odnośnie strony formalnej pracy.

2. Wstęp

W części wstępnej, w oparciu o zebraną literaturę, Autorka ogólnie wprowadza czytelnika w problematykę terapii tańcem, który jako forma komunikacji niewerbalnej harmonizuje proces rehabilitacji w sferze emocjonalnej, poznawczej, fizycznej i społecznej. Autorka przedstawia badania naukowe wykazujące porównywalną skuteczność choreoterapii w zestawieniu z innymi szerzej znanymi metodami rehabilitacji.

W pracy zawodowej pielęgniarek, w tym w szczególności pielęgniarek w szpitalach onkologicznych, występują trwałe przeciążenia obowiązkami, stres związany z niepowodzeniem, stres związany ze śmiercią pacjentów, nieadekwatna ocena ich pracy, co skutkuje często wypaleniem zawodowym, frustracją, nieradzeniem sobie z narastającymi problemami, a więc z kłopotami w pracy i w domu. Doktorantka widzi remedium dla tych problemów w wprowadzeniu dla zagrożonych grup zawodowych terapii tańcem, która nie wymaga skomplikowanej aparatury, jest ogólnie dostępna i daje nadzieję na redukcję szeregu niebezpieczeństw związanych ze sferą fizyczną, psychiczną, emocjonalną, rodzinną i zawodową.

W dalszej części wstępu Autorka omawia tematykę wybranych charakterystyk psychologicznych wśród pielęgniarek onkologicznych. W tej części prowadzi rozważania na temat uwarunkowań występowania wypalenia zawodowego, które prowadzi do psychicznego i fizycznego zmęczenia, dystansowania się od zawodowych problemów, braku satysfakcji z wykonywanej pracy, ogólnego rozczarowania i braku motywacji. Drugim omawianym przez Autorkę elementem wybranych charakterystyk psychologicznych jest poczucie koherencji, zmiennej skorelowanej z trzech składowych: poczucia zrozumienia bodźców zewnętrznych i wewnętrznych, poczucia zaradności wobec bodźców zewnętrznych i wewnętrznych oraz poczucia sensu życia. Inteligencja emocjonalna to trzeci element psychologiczny omawiany

przez Doktorantkę. Inteligencja emocjonalna to zdolność do rozpoznawania, rozumienia i kontrolowania własnych i cudzych emocji. Wysoki poziom inteligencji emocjonalnej ułatwia kierowanie innej osoby i własnym postępowaniem, tak więc ułatwia walkę ze stresem i wypaleniem zawodowym. Ostatnim wybranym i omówionym przez Autorkę elementem psychologicznym charakteryzującym pielęgniarki jest stres, którego wysoki poziom zagraża sferze fizycznej, psychicznej, emocjonalnej, zawodowej i rodzinnej. Jest również groźny dla pacjentów, ponieważ zwiększa częstotliwość błędów zespołów medycznych.

3. Cel badań

Celem badań była ocena wpływu regularnych 3 miesięcznych zajęć terapii tańcem z grupą pielęgniarek onkologicznych na zmiany wybranych czterech charakterystyk psychologicznych:

- wypalenie zawodowe,
- poczucie koherencji
- inteligencja emocjonalna
- stres,

w porównaniu z pielęgniarkami, które nie brały udziału w aktywnej terapii.

4. Pytania badawcze

Zakładając, iż terapia tańcem ma wpływ na wybrane charakterystyki psychologiczne, Autorka pracy sformułowała pięć pytań badawczych:

1. Czy terapia tańcem może zapobiegać wypaleniu zawodowemu wśród kadry medycznej? (Czy: ...*kadry pielęgniarek onkologicznych?*).
2. Czy terapia tańcem wpływa na poczucie koherencji wśród pielęgniarek? (Czy wszystkich pielęgniarek, czy: ...*pielęgniarek onkologicznych?*).
3. Czy terapia tańcem jako kreatywny proces ruchowy wpływa na poziom inteligencji emocjonalnej? (Powinno być: ...*emocjonalnej pielęgniarek onkologicznych?*).
4. Czy taniec jako forma relaksu wpływa na poziom stresu? (Powinno być: ...*poziom stresu pielęgniarek onkologicznych?*).

5. Czy terapia tańcem wpływa na integrację oraz samopoczucie wśród pielęgniarek pracujących w szpitalu? (Zdaniem recenzującego powinno być: *...pielęgniarek onkologicznych pracujących w szpitalu?*).

Pytania są sformułowane niezbyt fortunnie. Przymiotnik onkologiczny powinien funkcjonować w każdym pytaniu bądź tylko w zdaniu wprowadzającym.

5. Materiał i metody

Doktorantka objęła badaniami grupę 71 kobiet w wieku 35-55 lat. Badane pielęgniarki podzielono losowo na dwie grupy: grupę uczestniczącą w terapii tańcem (GTT) oraz grupę kontrolną (GK). Badania ukończyło 57 osób, w tym GTT – 30 kobiet i GK – 27 kobiet. Doktorantka zaplanowała 12 cotygodniowych spotkań terapeutycznych, trwających 1,5 godziny każde.

W kryteriach włączenia do badań nie ma podstawowego kryterium: *aktualne wykonywanie zawodu pielęgniarki w szpitalu/oddziale onkologicznym*.

Kobiety w obu grupach GTT i GK były badane dwukrotnie: przed pierwszym i po ostatnim spotkaniu terapeutycznym.

W badaniach Doktorantka zastosowała testy konsultowane w Pracowni Metod Badań Psychologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego:

1. Kwestionariusz Wypalenia Zawodowego LBQ, który obejmował: wyczerpanie psychofizyczne, stan zaangażowania w relacje z pacjentami, poczucie braku skuteczności zawodowej, oczekiwania w stosunku do zawodu, ideałów i aspiracji.
2. Kwestionariusz Poczucia Koherencji, zbudowany z trzech składowych: poczucia zrozumienia bodźców zewnętrznych i wewnętrznych, poczucia zaradności wobec bodźców zewnętrznych i wewnętrznych oraz poczucia sensu życia.
3. Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej INTE, który ocenia poziom inteligencji emocjonalnej, rozumianej jako zdolność do konstruktywnego wykorzystania własnych emocji i emocji innych członków zespołu do radzenia sobie z problemami i powierzonymi zadaniami w pracy i życiu domowym.
4. Skala Odczuwania Stresu PSS-10, która pozwala na ocenę poziomu stresu związanego z aktualną sytuacją zawodową i życiową badanej osoby.

Półtoragodzinny, autorski program terapii tańcem zbudowany był z kilku ściśle czasowo określonych bloków. Były to: rozgrzewka, tańce etniczne, improwizacje ruchowe,

techniki Live Art Process oraz ćwiczenia relaksacyjne. Autorka pracy przeprowadziła badania pielęgniarek onkologicznych pracujących w Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym we Wrocławiu, mieszczącym się przy ul. Kamińskiego oraz w Dolnośląskim Centrum Onkologii we Wrocławiu, mieszczącym się przy pl. Hirszfelda.

Wyniki badań zostały zebrane w arkuszu kalkulacyjnym Excel i poddane analizie statystycznej przy użyciu programu STATISTYCA Pl. wersja 12.

Reasumując, materiał badawczy, przyjęte narzędzia badawcze oraz sposób doboru badanych i wykonanie badań nie budzi zastrzeżeń. Generalnie materiał badawczy i metody badawcze, jak również metody statystyczne zastosowane do opracowania wyników uważam za właściwe.

6. Wyniki badań

Autorka w tej części pracy przedstawiła 15 tabel i 11 rycin dobrze opisanych w tytułach i w towarzyszącym im tekście.

W części pierwszej analizy wyników, Autorka wykazała, iż badane w różnym czasie, dwie grupy pielęgniarek (GTT i GK), w dwóch różnych szpitalach, poddane temu samemu eksperymentowi pod względem czasu trwania i jakości zajęć są do siebie podobne, nie wykazują istotnych różnic w każdej z badanych charakterystyk (poziom wypalenia zawodowego, koherencja, inteligencja emocjonalna i poziom stresu). Powyższe ustalenie pozwoliło Autorce pominąć element lokalizacji badań w dalszej analizie wyników.

Analiza wyników testów w badanych czterech charakterystykach, tak w grupie GTT, jak i w grupie GK, przed rozpoczęciem terapii tańcem w grupie GTT nie wykazała istotnych statystycznie różnic. Porównanie wyników testów przeprowadzonych po zakończeniu terapii tańcem z wynikami w obu grupach badanych, GTT i GK, wykazało skuteczność terapii tańcem we wszystkich analizowanych charakterystykach, natomiast w grupie GK, która w okresie między badaniami nie wykazywała żadnej aktywności fizycznej, w pierwszym i drugim badaniu Autorka nie zaobserwowała istotnych różnic statystycznych w analizowanych charakterystykach.

Reasumując, analizowane różnice wyników w czterech wybranych charakterystykach psychologicznych, w grupie GK przed i po zakończeniu eksperymentu, nie były istotne statystycznie. Natomiast analizowane różnice wyników w czterech wybranych charakterystykach psychologicznych, w grupie GTT przed i po zakończeniu eksperymentu i w porównaniu z wynikami grupy GK były istotne statystycznie, co jednoznacznie potwierdza,

iż nawet tak skromny, 12 dniowy cykl terapeutyczny skutecznie zmniejsza poziom wypalenia zawodowego, zwiększa poziom poczucia koherencji, zwiększa poziom inteligencji emocjonalnej, obniża poziom stresu, jest więc skuteczną metodą rehabilitacji zawodowej dla pielęgniarek onkologicznych.

Zaprezentowane wyżej wyniki badań dają pozytywną odpowiedź na postawione w części wstępnej pracy pytania badawcze.

7. Dyskusja

Diskusja jest dość obszernym rozdziałem, w którym Autorka wyodrębniła kilka niezależnych od siebie, luźno związanych ze sobą części. Są to podrozdziały: *Interdyscyplinarność terapii tańcem*, *Terapia tańcem jako metoda pracy z ciałem*, *Terapia tańcem a wybrane charakterystyki psychologiczne*, *Krytyczna analiza doboru metod badawczych*, *Wpływ terapii tańcem na integrację oraz samopoczucie wśród pielęgniarek pracujących w szpitalu* oraz *Ograniczenia wynikające z przeprowadzonych badań*.

Całość dyskusji jest jednak klarowna, daje czytelnikowi przegląd powiązanych z tematem obszarów i stanowi dobre podsumowanie badań i uzyskanych wyników.

Na koniec z obowiązku spoczywającego na recenzencie chcę wskazać na konieczność poprawienia błędów literowych i stylistycznych w tekście pracy:

1. Str.5, 12 wiersz od góry, jest: *miesiący*, powinno być: *miesiące*.
2. Str.13, 11 wiersz od dołu, jest: *w*, powinno być: *z*.
3. Str.15, 9 wiersz od dołu, jest: *zinstytucjonalizowanych*, powinno być słowo zrozumiałe.
4. Str.15, 9 wiersz od dołu, jest: *wpływa*, powinno być: *wpływ*.
5. Str.16, 8 wiersz od góry, jest: *okazję*, powinno być: *okazją*.
6. Str.16, 11 wiersz od góry, jest: *oni*, powinno być: *one*.
7. Str.16, 14 wiersz od góry, jest: *tańca*, powinno być: *tańcem*.
8. Str.16, 14 wiersz od dołu, jest: *wydajność*, powinno być: *wydajności*.
9. Str.16, 10 wiersz od dołu, jest: *godzinę każdej sesji*, powinno być: *godzinę w każdej sesji*.

10. Str.16, 8 wiersz od dołu, jest: *indywidualnego wsparcia*, powinno być: *indywidualne wsparcie*.
11. Str.16, 7 wiersz od dołu, jest: *interwencja tanga*, tango nie może interweniować.
12. Str.16, 1 wiersz od dołu, jest: *na Parkinsona*, powinno być: *na chorobę Parkinsona*.
13. Str.17, 1 wiersz od góry, jest: *badanie Marchant i współpracowników wykazała*, powinno być: *badania Marchant i współpracowników wykazały*.
14. Str.17, 7 wiersz od góry, jest: *zaburzeń*, powinno być: *zaburzenia*.
15. Str.17, 11 wiersz od góry, jest: *badać*, powinno być: *badania*.
16. Str.17, 12 wiersz od góry, jest: *Programu*, powinno być: *Program*.
17. Str.17, 12 wiersz od dołu, jest: *układem*, powinno być: *układu*.
18. Str.17, 11 wiersz od dołu, jest: *tańca*, powinno być: *tańcem* (taniec nie interweniuje).
19. Str.17, 10 wiersz od dołu, jest: *naczyniowych*, powinno być: *naczyniowe*.
20. Str.17, 9 wiersz od dołu, jest: *ilość*, powinno być: *ilości*.
21. Str.18, 4 wiersz od góry, jest: *zmniejszona*, powinno być: *zmniejsza*.
22. Str.18, 5 wiersz od góry, jest: *starych pacjentów*, styl.
23. Str.18, 9 wiersz od góry, jest: *kobiet w* , powinno być: *kobiet po*.
24. Str.18, 10 wiersz od góry, jest: *okazał*, powinno być: *okazało*.
25. Str.18, 7 wiersz od dołu, jest: *Przeprowadzone*, powinno być: *Przeprowadzono*.
26. Str.19, 14 wiersz od góry, jest: *stosowania* , powinno być: *stosowanie*.
27. Str.19, 15 wiersz od góry, jest: *sugerują*, powinno być: *sugeruje*.
28. Str.19, 2 wiersz od dołu, jest: *i Alzheimera*, powinno być: *i chorobę Alzheimera*.
29. Str.20, 9 wiersz od góry, jest: *obywatel*, powinno być: *obywateli*.
30. Str.20, 10 wiersz od góry, jest: *10% ograniczając*, powinno być: *10%, ograniczając*.
31. Str.21, 7 wiersz od dołu, jest: *badania na 51 pielęgniarek*, powinno być: *badania 51 pielęgniarek*.
32. Str.23, 11 wiersz od dołu, jest: *badawczej* , powinno być: *badanej*.
33. Str.24, 13 wiersz od dołu, jest: *zawodowy*, powinno być: *zawodowym*.
34. Str.25, 12 wiersz od dołu, jest: *która*, powinno być: *której*.
35. Str.25, 4 wiersz od dołu, jest: *aktywność*, powinno być: *aktywnością*.
36. Str.28, 7 wiersz od góry, jest: *uważności*, słowo niezrozumiałe.
37. Str.28, 12 wiersz od dołu, jest: *Zintegrowany*, powinno być: *Zintegrowane*.
38. Str.31, 9 wiersz od góry, jest: *porównaniu*, powinno być: *porównania*.
39. Str.40, 11 wiersz od dołu, jest: *od*, powinno być: *do*.
40. Str.41, 7 wiersz od góry, jest: *służba* , powinno być: *służbę*.

41. Str.41, 11 wiersz od dołu, jest: *stresem*. (*Anton...*, powinno być: *stresem* (*Anton...*
42. Str.44, 15 wiersz od dołu, jest: *pojaw się*, powinno być: *pojawi się*.
43. Str.44, 13 wiersz od dołu, jest: *następującymi*, powinno być: *następujące*.
44. Str.49, 10 wiersz od góry, jest: *badawczą*, powinno być: *badaną* (grupa badawcza to osoby, które badają).
45. Str.70, 1 wiersz od góry, jest: *ogrywa*, powinno być: *odgrywa*.
46. Str.80, 6 wiersz od dołu, jest: *Wpływa*, powinno być: *Wpływ*.
47. Str.81, 7 wiersz od dołu, jest: *badan*, powinno być: *badan*.
48. Str.81, 4 wiersz od dołu, jest: *Mędrala-Kuder*, powinno być: *Mędrela-Kuder*.
49. Str.82, 7 wiersz od góry, jest: *badawczej*, powinno być: *badanej*.
50. Str.83, 12 wiersz od góry, jest: *interwencji tańca*, powinno być: *interwencji poprzez taniec*.

8. Podsumowanie

Reasumując, pragnę podkreślić, że pomimo przytoczonych uwag oceniana rozprawa doktorska stanowi właściwie zaplanowane i dobrze zrealizowane oryginalne zamierzenie badawcze. Jego szczególną wartość stanowi duże znaczenie praktyczne uzyskanych rezultatów. Praca ta wnosi nowe, interesujące poznawczo treści do wiedzy z zakresu nauk o kulturze fizycznej.

W moim przekonaniu praca Pani mgr Agnieszki Zygmunt zatytułowana: *Wpływ terapii tańcem na wybrane charakterystyki psychologiczne wśród pielęgniarek onkologicznych*, spełnia wymagania formalne i merytoryczne stawiane rozprawom doktorskim.

Wobec powyższego, wnoszę do Wysokiej Rady Wydziału Fizjoterapii Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, o dopuszczenie Pani mgr Agnieszki Zygmunt do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A. Maniewska